

doslej. Z upodobitvijo Brvarjevih pesnitev odpira slikarka novo poglavje svoje umetnosti, polno raziskovalne sle, s katero pronica v Brvarjev pesniški svet. Ob tem pa se tako Andrej Brvar kot Alenka Sottler zavedata, da nobeno proučevanje in analiziranje bodisi literarnega ali likovnega jezika, ne more roditi literarne ali likovne umetnine. Da nastane kakršnakoli umetnina, je predpogoj specifičen dar njenega ustvarjalca, ki ga v veliki meri spremlja intuitivno doživljanje, temu pa sledi nadgradnja z jasnostjo avtorjeve misli. Z zazrtostjo v znanost in njena odkritja vnaša Alenka Sottler tudi v svojo ilustratorsko umetnost raziskovalni duh in se tako na poseben način približuje tisti globalizaciji, ki spodbuja vsakršno ustvarjalnost.

Prve objave pesnitev

Domača naloga. Andrej Brvar. Ilustracije Zmago Jeraj. Matjaževa knjižnica, 1985

Mala Odiseja. Andrej Brvar. Risbe, gvaši, fotografije Zmago Jeraj. Matjaževa knjižnica, 1988

Zimska romanca. Andrej Brvar. Z mariborskimi motivi opremil Zmago Jeraj. Matjaževa knjižnica, 1988

Alenka Sottler (1958), akad. slikarka. Diploma na ALU v Ljubljani 1981, specialka za slikarstvo 1983. Je doma in v svetu uveljavljena ilustratorka, ki je prejela več domačih in mednarodnih priznanj in nagrad. Med njimi: plaketa Hinka Smrekarja, Ljubljana, 1993, Grand prix »Trojlistok«, Bratislava, 1999, Award of Excellence, Beij 01, Japonska, 2001, nagrada za odličnost na sejmu otroških knjig v Bologni, 2005, prva nagrada Hinka Smrekarja, Ljubljana, 2006, nagrada najlepša slovenska knjiga, 2006, Levstikova nagrada Založbe Mladinska knjiga, 2007, zlato jabolko na Bienalu otroške ilustracije v Bratislavi, 2007.

Maruša Avguštin

SODOBNA LITERARNA TEORIJA

Marko Juvan: *Literarna veda v rekonstrukciji. Uvod v sodobni študij literature.* Ljubljana: Literarno-umetniško društvo Literatura, 2006 (Zbirka Novi pristopi).

Literarna veda v rekonstrukciji je četrto delo Marka Juvana v zbirki Novi pristopi, ki jo ureja in izdaja Literarno-umetniško društvo Literatura. Marko Juvan je raziskovalec literarne in kulturne teorije na Znanstvenem raziskovalnem centru SAZU in profesor literarne teorije na Filozofski fakulteti. Kot odličen poznavalec sodobnih tokov in pretresov najnovejše literarne teorije v Evropi in njenega še bolj razvejanega razvoja v Ameriki Juvan išče odgovore na osrednja vprašanja o pomenu in vlogi literarne teorije v času in okoliščinah, ki samemu predmetu te teorije – književnosti – odrekajo nekdanjo vrednost in veljavo. Po njegovem mnenju se mora literarna veda kot stroka, ki preučuje književnost, soočiti s to krizo na ravni družbenega pomena književnosti in svoje delovanje utemeljiti s pojmovno-metodološko ter institucionalno preureditvijo, se pravi z rekonstrukcijo iz naslova, in se tako izogniti drugi nezaželeni možnosti, postopni marginalizaciji ezoterične vednosti maloštevilnih razumniških elit. Svojo knjigo posveča iskanju novih osmislitev in funkcij vednosti o literaturi s prestrukturiranjem in reinterpretacijo pojmovnika, v katerem je bila vednost o književnosti organizirana. Ponujeni prenovljeni temelji za dokazovanje dragocenosti uvidov v književnost, ki jih bi tako zasnovana literarna veda lahko ponudila, pa hkrati terjajo in omogoča sodobno pojmovanje književnosti, ki daje oprijemljivo osnovo za zagovor njenega družbenega pomena. Z obravnavo osrednjih vprašanj o književnosti in vedi, ki je zavezana njenemu preučevanju, Juvano-

vo delo upravičeno nosi podnaslov uvod v sodobni študij literature.

Prvi del študij se ukvarja z vprašanjem, kako naj se osrednji veji preučevanja književnosti – literarna teorija in literarna zgodovina – soočita z (v zadnjih tridesetih letih) vse bolj pogosto izraženimi dvomi o zanesljivosti tradicionalnih oblik spoznavanja književnosti. Juvan predlaga, da bi se morala literarna teorija v osnovi preoblikovati v teorijo literarnega diskurza kot posebne oblike družbeno uveljavljene umetnostne jezikovne rabe z oprijemljivimi in dokazljivimi funkcijami za obstoj in reprodukcijo sodobne družbe. Pojmovanje književnosti kot ene izmed posebnih oblik diskurza oz. jezikovne rabe se je že dodobra uveljavilo v večini zahodnih literarnih teorij v sodobnih obravnavah književnosti iz različnih perspektiv. Razumevanje književnosti kot posebne dogovorjene oblike družbenega diskurza odkriva nove razsežnosti literarnega besedila, ki se razkrije »kot dinamičen, odprt izsek iz navzkrižnih procesov porajanja, razumevanja in obdelovanja pomenov, ki nastajajo v zgodovinskih mrežah medosebnih, medjezikovnih, medbesedilnih in socio-kulturnih razmerij, torej znotraj družbene interakcije.« (49) Tako pojmovanje književnosti in literarnega besedila kot sestavine širšega družbenega diskurza omogoča preseganje preživelih konceptov literature kot kraljestva duha, ustvarjalne domišljije ali zbirke posameznih ustoličenih besedil in vzpostavlja besedno umetnost kot posebno polje jezikovne, medosebne in družbene interakcije s sebi lastnimi pomembnimi funkcijami na vseh naštetih treh področjih. Hkrati pa vabi tudi k novim jezikovno utemeljenim oblikam preučevanja književnosti in njenega razmerja do drugih oblik družbenih diskurzov, ki razkrivajo te posebne funkcije.

Za literarno zgodovino pa predlaga sodobno upovedovanje zgodovinske

pripovedi, kot ga omogoča razvoj novih elektronskih oblik sporazumevanja, ki bi se izognilo zagatam zgodovinskega prikazovanja in bi lahko upoštevalo vse korenite spremembe v naravi predmeta svoje zgodovinske pripovedi. Meni, da bi se literarna zgodovina morala odpovedati pretenzijam o totalnosti in končnosti ter se oblikovati po vzoru odprtega hipertekstnega arhiva, ki bi razkrival tako kompleksnost literarnega polja kot tudi njegove vedno prisotne časovne preobrazbe. V obliki stalno posodobljenega hiperteksta na medmrežju bi literarna zgodovina lahko obdržala svojo osnovno funkcijo ohranjanja spominske navzočnosti in reprezentativnosti literarnega izročila in bi tako omogočala orientacijo po nepreglednih prostranstvih pisanja, ki so za posameznega bralca lahko neobvladljiva pa tudi nezanimiva. Z značilnostmi novega medija, ki spodbuja dejavno interakcijo z iskanjem in izbiranjem podatkov, pa bi motivirala posameznikovo zanimanje za predstavljene literarne pojave tudi pri učencih, ki jih neobvladljivost podatkov odvrča od zanimanja za književnost.

V drugem delu knjige Juvan skuša rekonstruirati in na novo oblikovati nekatere glavne pojme, ki teoretsko modelirajo literarna besedila in njihove prostorske in časovne kontekste. Najprej namenja pozornost vprašanju, v kakšni fizični in jezikovni obliki je besedilo predmet preučevanja. Opozarja, da je precej težav že z jezikovno-znakovno stanovitnostjo in prisotnostjo besedila kot glavnega predmeta literarne vede. Sodobne teorije diskurza pojmujejo besedilnost kot proizvodnjo pomena, kot odprt proces pisanja in branja, ki terja bolj kompleksno obravnavo z upoštevanjem subjektov pisanja in razumevanja/branja. Identiteto besedila je tako treba razumeti v njeni gibljivosti in vpetosti v dogodke in situacije, »v psihodinamiko pisanja in sociodinamiko objavljanja«

(108) ter prilagajanja različnim ciljnim uporabnikom/bralcem. Skladno s temi sodobnimi pojmovanji literarnih besedil Juvan opozarja, da tudi struktura besedila »ni nekaj statičnega, ampak je proces, dogajanje, proizvajanje razlik, pomenov in razmerij. Kolikor zadeva besedila, je struktura ne samo miselni konstrukt, temveč tudi proces, vpleten v pisanje in branje ...« (117) Ko sodobne literarne teorije zanikajo bistveno drugačnost strukture literarnih besedil od struktur drugih besedil, se morajo soočiti z vprašanjem o obstoju literarnosti, ki danes nadomešča spraševanje o vse pogostejše osporavanem 'bistvu' književnosti.

Odkar so ovrgli vse podmene o posebnih rabah literarnega jezika, ki jih srečujemo tudi v številnih neliterarnih rabah, so »breme odgovora na problem literarnosti teoretiki (...) preložili na bralko ali bralca, na družbeno-komunikacijski kontekst in konvencije sprejemanja besedil: literarnost naj bi bila besedilom pripisana od zunaj, pod vplivom načina njihove socialne prezentacije in medija objave ter na podlagi bralskih obzorij pričakovanj in recepcijskih navad.« (118) O literarnosti tako ne odloča samo načrtovana in dojeta fiziognomija samega besedila, marveč tudi odgovori na vedno pomembna vprašanja o jezikovnih rabah: kdo besedilo napiše, s kakšnimi nameni; kako in v katerem mediju je besedilo objavljeno; kdo, kje in kdaj ga sprejema in s kakšnimi znanji in pričakovanji; kako se ga komentira, razlaga in pojmovno razvršča. (119) Zato literarnost ne more biti stabilna lastnost besedil, ki so kdaj veljala ali trenutno veljajo za literarna dela, temveč je spremenljivka, ki se odziva na kulturno in zgodovinsko spremenljivost okoliščin, v katerih literatura živi. Skladno s takim pojmovanjem literarnih besedil Juvan ne vidi pravega razloga, zakaj bi bilo treba strukturo literarnih del opisovati bistveno drugače kot strukturo drugih besedil;

nasprotno, na literarna dela gleda kot na komunikacijske pojave s konvencionalizirano uporabo jezikovnih znakov za predstavitev neke vednosti, stališč in uresničevanje avtorjevih namenov. Na drugi/receptivni strani sporazumevanja imajo bralci aktivno vlogo, ko se odzivajo na tok besedilnih podatkov, tvorijo predstave o besedilnem svetu s pomočjo svojega znanja, predhodnih medbesedilnih in drugih izkušenj napovedujejo dogajanje in so tako nosilci bralne 'konkretizacije' besedilnega zapisa. Tako pojmovanje literarnega dela in njegovega delovanja Juvanu omogoča predstavitev možne funkcije literature:

Literarno delo ni zgolj fikijski model 'subjektivne' in 'objektivne' resničnosti, marveč v to resničnost tudi posega, je njen del. Kot kompleksno govorno dejanje, sestavljeno iz množstva govornih aktov, na resničnost deluje. Tako s svojo pojmovno ideacijo sveta kakor tudi z oblikovanjem vezi med avtorjem in občinstvi vpliva na graditev, razgraditev ali preureditev zgodovinskih podob o svetu. Na ta način se vpisuje v tok zgodovinskega postajanja. Kolikor mu dogodki in akterji v literarnem sistemu zagotovijo posebej priljubljeno ali kanonično mesto, se lahko uveljavi kot simbolni vzorec, prek katerega subjekti recepcije dojemajo resničnost in sami sebe. (146)

Sledeči razdelki Juvanove knjige nadgrajujejo te nove poglede na književnost in literarno teorijo na področju posebnih segmentov literarnovednih raziskav in obravnavajo razne dejavnike, ki uravnavaajo komunikacijsko delovanje literarnih besedil in 'dogajanje pomenov.' Posebej ga zanima, kako razumevanje literarnega dela kot izjave in njegovo sporočilnost oblikuje navezanost na strukturo in pomenske mreže, v sklopu katerih se oblikuje bralčevo poznavanje žanrov. Žanr je mogoče razumeti kot neke vrste družbeno pogodbo med avtorjem in občinstvom, ki ima v procesu branja pomembno vlogo posredovanja pri na-

vezovanju novosti na bralčeve predhodne medbesedilne izkušnje in znanje. Poglavlje o razmerju med besedilom in stilom oriše zanimivo zgodovino pogledov na stil in njegov pomen za besedilo ter posebej izpostavlja pomen stila za oblikovanje in prepoznavanje identitet.

Razmišljanju o razmerjih med fikcijo in resničnostjo doda tretjo razsežnost ('zakoni') in v njem predstavi posebne slovenske primere zmede med obema, ki so pripeljali do sodne obravnave romana Matjaža Pikala in Brede Smolnikar. Juvanova predstavitev razmerja med literarnim besedilom in dejanskostjo bralca uvede v številne poskuse razreševanja tega zapletenega razmerja, predstavi pa mu tudi teoretske odgovore na to kritično dilemo. Posebno poglavje je namenjeno obravnavi prostorske razsežnosti časovnega toka pripovedi in branja ter različnim možnostim bralčeve vizualizacije jezikovnih znakov besedila. Zadnje poglavje pa govori o kulturnem spominu in literaturi ter obsežno obravnava koncept literature kot pomnilnika kulture. Z metaforo literarna besedila opisujejo tudi kot posode kulturnega spomina, kot spomenike in dokumente nekdanjih dogodkov, s tem pa literaturi pripisujejo vrednost, kot jo kot posamezniki pripisujemo lastnemu spominu za svojo identiteto. Za tako gledanje na književnost in njen zagovor se v zadnjem desetletju odloča vse več kritikov.

Na koncu, a nikakor ne najmanj pomembno, velja povedati, da je *Literarna veda v rekonstrukciji* oblikovana po najvišjih raziskovalnih standardih. Vsi citati, druge obravnave predstavljenih avtorjev in Juvanove kritične polemike s stališči posameznih teoretikov literarne vede so dosledno opremljene z navedbo vira in avtorja, to pa podpira obsežna bibliografija (str. 295 do 325), pri iskanju posameznih predmetov in predstavljenih ali drugače omenjenih avtorjev pa pomagata tudi dodani kazali. Obravnave

posameznih poglavij spremljajo sprotne opombe, ki širijo predmet in omogočajo poglobljen vpogled v Juvanovo razpravo. Svojo predstavitev in obravnavo teoretskih vprašanj Juvan večkrat osvetli in podkrepi z izvirnimi razčlembami slovenskih književnih del. Skrbno branje njegovih študij tako ne odpira samo vrat v izzivalen svet sodobne literarne vede, marveč skupaj z njim odpira tudi nove pronicljive vpogleda v slovenska umetnostna besedila.

Meta Grosman

BRALCI IN PISATELJI O BRANJU

Alberto Manguel: *Zgodovina branja.*
Prev. Nada Grošelj. Ljubljana: Cankarjeva založba, 2007 (Zbirka Bralna znamenja).

Nova spoznanja o pomenu bralne pismenosti spremljajo številne študije o branju, bralnih navadah, raznih oblikah branja in njegovi zgodovini, ki razkriva pomen branja v različnih družbenih okoljih in obdobjih, njegove funkcije in misli posameznih znanih osebnosti o vlogi branja v njihovem življenju. Tako vsestransko *Zgodovina branja* izpod peresa v Buenos Airesu rojenega pisatelja, urednika in prevajalca Alberta Manguela lahko sedaj prebiramo tudi v slovenskem prevodu. Njegovo leta 1996 objavljeno izvorno angleško besedilo *A History of Reading* je kmalu po prvi objavi postalo uspešnica, ki jo v poznejših natisih spremlja obsežen izbor pohval iz najuglednejših revij. Zanimivo in z dodatnimi podatki v opombah bogato opremljeno besedilo je v slovenščino prevedla Nada Grošelj. Njen prevod se ne odlikuje le po tankočutnem sledenju izvorniku in skrbnem